

Marina M. Krstajić¹

JU SEŠ „Mirko Vešović”, Podgorica

PROSTRIKTIVNE I RESTRIKTIVNE FONOMETAPLAZME U JEZIKU LIRSKE NARODNE POEZIJE CRNE GORE

U ovom radu autorka se bavi zastupljenošću i upotrebom prostriktivnih i restriktivnih fonometaplazmi u jeziku lirske narodne poezije Crne Gore. Rezultati do kojih je došla komparirani su sa stanjem zabilježenim u crnogorskoj govornoj i pisanoj tradiciji (prema monografijama i radovima o njima), kao i sa savremenim jezičkim stanjem i normom. Tako će istovremeno biti sagledane i zajedničke i diferencijalne crte jezika crnogorske lirske narodne poezije, crnogorskih narodnih govora i jezika pisaca koji su stvarali u 19. vijeku što omogućava kompletniji uvid u razvoj posmatranih jezičkih jedinica i kategorija.

Ključne riječi: prostriktivne i restriktivne fonometaplazme, lirska narodna poezije, narodni govori, literarna tradicija

Uvod

Fonostilistika proučava stilske pojave i sredstva njihovog izraza bazirane na fonetskom i fonološkom nivou. Osnovne jedinice sa kojima ona raspolaže nazivaju se fonostilemi, a Milosav Čarkić ih zove fonometaplazme i dijeli ih na pet grupa: prostriktivne, restriktivne, supstitucionalne, mutacione i transpozicione.² „Fonometaplazmama se upućuje na određene lokalne govore, odnosno na jezik narodnog karaktera.”³ Njihova osnovna funkcija je pojačavanje stilskog efekta. U ovom radu mi smo se opredijelili za istraživanje prostriktivnih i restriktivnih tipova fonometaplazmi prisutnih u jeziku lirske narodne poezije. Istraživane pojave posmatrali smo na korpusu pjesama iz zbirke Jelen Šaulić, *Lirska narodna poezija Crne Gore*, Grafički zavod, Titograd, 1965.

Prostriktivne fonometaplazme

Ove vrste fonometaplazmi se temelje na tzv. plus postupku, tj. na dodavanju glasa ili sloga primarnom obliku riječi. U zavisnosti od toga da li je to dodavanje prisutno u inicijalnom, medijalnom ili finalnom položaju riječi, razlikujemo sljedeće tipove prostriktivnih fonometaplazmi:

1 nina2802@t-com.me

2 Milosav Ž. Čarkić, *Fonostilistika stiha*, Beograd, 1995, 15.

3 Hasnija Muratagić-Tuna, *Sevdalinka – izazov za lingvostilistička ispitivanja*, Riječ, br. 2, Nikšić, 2009, 38.

a) **Proteza** podrazumijeva dodavanje glasa ili sloga u inicijalnom položaju primarnog oblika određene riječi. U tom smislu ilustrativni su primjeri priloga *opet* sa suglasnikom *j* na početku:

Jopet četvu predvodio (*Za sinom*⁴);
Jopet majci govoraše (*Majka za sinom* II).

U istom smislu navodimo i oblik turcizama *ašikuje*⁵ kojem je, takođe, dodat inicijalni konsonant *j*:

S mojim Jovom *jašikuje* (*Koja j' ono devojčica*).

Kada je u pitanju ova pojava možemo zapaziti da naš korpus sadrži samo suglasničku protezu.

Oblik priloga *opet* sa dodatim inicijalnim suglasnikom *j* prisutan je u našim narodnim govorima, iako su oblici bez navedenog suglasnika zastupljeniji.⁶

b) **Paragoga** je dodavanje glasa ili sloga na kraju osnovnog oblika neke lekseme. Kada je u pitanju jezik lirske narodne poezije, ovaj tip prostriktivne fonometaplazme vezan je za stare partikule, koje se javljaju dvojako – sa vokalom na kraju ili bez njega (*jerbo, tune, tuna, tunje, jučen, štono, đeno, još, ter*) i za pokretni vokal *e* (*sade kade, jere, teke, veće, mnome*):

Jerbo je momče šeherče (*Svarti ga, mati, boga ti*);
Što tako sjediš *ter* lov ne loviš (*Oj sokoliću*);
Jučen sam je u rod opravio (*Ljubina kletva*);
Đeno teče voda na oluke (*Šta je kome suđeno*);
Kako tuna živa ostah (*Za sinom utopljenikom*);
Junaci se *tunje* kupit' (*Sestra bezbratkinja za bratom*);
Štono je bila kod majke? (*Rod je ženin miliji nego sestra*);
Jere ima ludo čedo (*Šer-đidiija*);
Nemoj nam doći potajno,
Veće nam dođi bogato (*Božiću, radosti*);
Moje jagnje, nemam *sade kade* (*Đevojačka kletva*);
Teke prođe ljetno podne (*Začuh vilu u dubravi*);
Da sa *mnome* više zборе (*Majka ljulja*);
Jošt je lakše poznat neženjena (*Ne ženi se mlad*).

4 Za primjere koje smo navodili doslovno iz korpusa navodićemo nazive pjesama iz kojih potiču, ne navodeći broj stranice, kako tekst ne bismo nepotrebno opterećivali.

5 Riječ *ašikuje* je arapska riječ, došla preko turskog, a znači voditi ljubavni zazgovor, udvarati se.

6 D. Čupić, *Bjelopavlići*, 39; M. Jovanović, *Paštrovići*, 137; L. Vujović, *Mrkovići*, 190. Razvijanje početnog suglasnika *j* gdje mu po etimologiji nije mjesto prisutno je u oblicima topovima *Evropa* u jeziku starijih pisaca (R. Glušica, *Marko Miljanov*, 94; S. Nenzić, *Nikola I*, 123; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 184).

Pokretni vokal *e* na kraju zamjeničko-pridjevske promjene javlja se i u jeziku starijih pisaca i u narodnim govorima.⁷ I pokretna partikula *n* potvrđena je u crnogorskoj literarnoj tradiciji.⁸

Finalna grupa *št* u jeziku pisaca 19. vijeka ostaje neizmijenjena. Naime, njihov jezik čuva oblik *jošt*.⁹

U našem korpusu partikula *zi* često se nalazi na kraju oblika lične zamjenice za 3. lice jednine ženskog roda - *njojzi*:

Nevestica *njojzi* progovara (*Njega materina*);
To je *njojzi* čalebrčak (*Dobro su se domislili*);
Njojzi blago (*Na grobu sina*);
Njojzi čoban na sviralu kaže (*Dva veselja*);
On se *njojzi* s jadom obrtaše (*Naricanje za mrtvima iz Paštrovića*);
Na *njojzi* su grane svakojake (*Đevojka kune oči i dragoga*).

„Inače, ova partikula, kao što je poznato, od najstarijih vremena dodavala se pokaznim i ličnim zamjenicama radi isticanja značenja”¹⁰ i odlika je crnogorskih narodnih govora, kao i jezika starijih pisaca¹¹.

c) **Epenteza** nastaje umetanjem glasa ili sloga u medijalnom položaju primarnog oblika riječi. Naš korpus sadrži i samoglasničku (*a* i *e*) i suglasničku epentezu (*n*).

Umetanje glasa *a* registrovali smo u primjerima koji slijede:

Lov lovio, nogu *salomio* (*Kletva devojčina*);
A ako me silom *sajahaše* (*Krivokletna devojka*);
Al’ *devojče savezano* (*Ljuba je preča nego sestra i snaha*);
Govori mu *bolana* *devojka* (*Mlad junače jesam li ti draga*).

Dodavanje vokala *e* u sredini riječi javlja se kod oblika aorista glagola *bra-ti*, što se podudara sa stanjem u crnogorskih narodnih govora¹²:

7 S. Nenezić, *Nikola I*, 67, 68; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 143; R. Glušica, *Marko Miljanov*, 67. U Paštrovićima je frekventnija forma *jere* od *jer* (M. Jovanović, *Paštrovići*, 133, 134). Pored oblika sa pokretnim vokalom *e* jezik starijih pisaca sadrži i oblike bez tog vokala.

8 R. Glušica, *Marko Miljanov*, 69-70; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 147; S. Nenezić, *Nikola I*, 104. Napominjemo da su i primjeri bez finalne partikule evidentni.

9 M. Tepavčević, *Ljubiša*, 181; B. Ostojić, *Petar I*, 115; D. Vušović, *Njegoš*, 29. Izuzetak predstavlja jezik Nikole I, u kojem je zabilježen samo jedan primjer sa očuvanom grupom *št* u obliku priloga *jošt*, dok je u ostalim primjerima finalno *-t* otpalo (S. Nenezić, *Nikola I*, 122). Iako u istočnocrnogorskim govorima, u koje spada i govor Markovog zavičaja nema grupe *št*, njegov jezik ipak posjeduje veliki broj primjera sa očuvanim dentalom *t* u finalnoj poziciji riječi (M. Stevanović, *Istočnocrnogorski*, 57; R. Glušica, *Marko Miljanov*, 89, 90).

10 Zorica Radulović, *Jezič i stil Čeda Vuković*, Nikšić, 1994, 32.

11 M. Stevanović, *Istočnocrnogorski*, 60, 73; M. Stanić, *Uskoci*, 148; D. Vušović, *Istočna Hercegovina*, 33; M. Pešikan, *SK-Lj*, 150, 153; M. Jovanović, *Paštrovići*, 365, 475; L. Vujović, *Mrkovići*, 180; B. Miletić, *Crmnica*, 206. Partikula *zi* zabilježena je i u jeziku Petra I, Petra II, vladike Danila, S. M. Ljubiše i Nikole I (vidi: B. Ostojić, *Petar I*, 101, 102; D. Vušović, *Njegoš*, 31; A. Mladenović, *Danilo*, 144; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 147; S. Nenezić, *Nikola I*, 104), dok u jeziku Marka Miljanova nema navedene partikule (R. Glušica, *Marko Miljanov*, 71, 119).

12 J. Vuković, *Piva i Drobnjaci*, 72.

Crveni cvijet *beraše* (*Kod đevojačke kuće*);
Meni ih *dever beraše* (*Snaha i zaova*).

Umetanje suglasnika *n* uočavamo u obliku trpnog pridjeva upotrijebljenog u pridjevskoj službi (*silovito*), kao i u obliku imenice (*susjedica*):

Vila dava *silnovito* blago (*Oklad vile i đevojke*);
Muž poziva *susjednicu* koja j' najbliže (*Žena traži ponude*).

d) Ponavljanje istog fonema, ubraja se u grupu prostriktivnih fonometaplazmi, koja se naziva **alonžman**:

Oooj mene! (*Majka za sinom II*).

Kada je riječ o pojavi dodavanja fonema primarnom obliku neke lekseme, možemo zapaziti da je, u jeziku crnogorske narodne lirske poezije, ona prisutna kako na početku, tako i u sredini i na kraju riječi, a njenu primjenu u najvećem broju slučajeva uslovljava slogovna struktura stiha. Umetanje glasova najdosljednije je sprovedeno u finalnoj i u medijalnoj poziciji riječi, dok je dodavanje glasa u inicijalnom položaju ograničeno na primjere priloga *opet*.

Frekvencija prostriktivnih fonometaplazmi je mnogo manja nego restriktivnih, što znači da su naši narodni kazivači češće izostavljali glasove ili slogove, nego što su ih dodavali. Na temelju toga moguće je istaći činjenicu da se jezik lirske narodne poezije odlikuje tendencijom ka ekonomiji izraza.

Restriktivne fonometaplazme

Suprotno prostriktivnim, restriktivne fonometaplazme se baziraju na tzv. minus postupku, tj. na izostavljanju glasa ili sloga iz primarne forme riječi, usljed čega dolazi do promjene fonološkog sastava te riječi. U zavisnosti od pozicije redukovanog elementa razlikujemo sljedeće postupke:

a) Afereza nastaje izostavljanjem određenog strukturnog elementa na početku riječi. Kada je u pitanju jezik crnogorske lirske narodne poezije situacija je prilično jednolična. Naime, pokazne zamenice *ovo*, *ono*, *ovako* javljaju se bez inicijalnog *o*:

Đe *no* gleda majka moja (*Voli najbližnjega*);
Zaovica 'vako progovara (*Njega materina*);
Ka' *no* kad me njegovaše (*Za majkom*);
No mi 'vako govoraše (*Majka za sinom II*);
Što vas *vako* jadna žalim,

.....
Sramota je i *voliko* (*Za malim kćerima*);
Nije 'vaki čelebija za te (*Sova i orao*);
Svekar viče: - Šta 'vo snahe nema! (*Đever snahu odgovara*).

Milija Stanić pojavu ispuštanja inicijalnog vokala u primjerima tipa *vako*, *nako*, *voliko* i sl. objašnjava procesom analogije prema *tako*, *toliko*.¹³

¹³ M. Stanić, *Uskoci*, 46.

Oblici pokaznih zamjenica sa izostavljenim početnim vokalom su tipična crta narodnih govora¹⁴, dok se nasuprot tome kod starijih crnogorskih pisaca ova pojava javlja dosta rijetko.¹⁵

Osim prethodno navedenih primjera pokaznih zamjenica koje se javljaju bez inicijalnog vokala, naš materijal sadrži i primjere izostanka početnog samoglasnika kod:

- pridjeva:

Popili je 'morni konji,

Morni konji i svatovi.

Đe su bili te su 'morni? (*Kad vode đevojku*);

- zamjenica:

Devet mi 'h je otrovala majka (*Deseta ženidba*);

A šta ti 'h je podlomilo (*Tetka za sestričinom*);

- veznika:

Do 'sim kaplju na stancu kamenu (*Đevojka i čobanče*).

Ispuštanje zadnjonepčanog suglasnika *h* potvrđeno je u sva tri položaja u riječi. Tu je došao do izražaja uticaj crnogorskih narodnih govora koji taj glas ne sadrže ili su ga zamijenili nekim drugim glasom.¹⁶ Kada je u pitanju njegovo izostavljanje u inicijalnom položaju, primjetno je da naš korpus tu pojavu sadrži u oblicima gotovo svih vrsta riječi:

- kod imenica:

Pjesne jesu *odalice* puste (*Šta bih darovala dragome*);

Sinoć mi je *aber* dopanuo (*Zarok momka i đevojke*);

A ko bi mi *ladak* načinio

.....
Od grana joj *ladak* načinio (*Ovčar i đevojka*);

Čeraju ih dva 'rta odrta (*Laž i paralaž*);

Bez *arača* i kolača (*Sestra za bratom*);

Ni 'ajduci ni putnici (*Tuženje jedne Banjanke gredom*);

Kilo 'ljeba devet dana (*Za strijeljanim*);

14 M. Stanić, *Uskoci*, 45. Međutim, u nekim dijalektima u upotrebi su i oblici sa početnim vokalom (vidi: B. Miletić, *Crmnica*, 218; M. Pešikan, *SK-Lj*, knj. XV, 150; L. Vujović, *Mrkovići*, 173). U Paštrovićima su u upotrebi samo oblici sa početnim vokalom (M. Jovanović, *Paštrovići*, 365, 366).

15 Gubljenje vokala u početnoj poziciji sasvim je nepoznato jeziku vladike Danila i Petra II, dok se sporadično ova pojava javlja u jeziku M. Miljanova, Petra I i Nikole I, a vrlo rijetko u jeziku S. M. Ljubiše (A. Mladenović, *Danilo*, 87; D. Vušović, *Njegos*, 15; R. Glušica, *Marko Miljanov*, 65; B. Ostojić, *Petar I*, 97; S. Nenezić, *Nikola I*, 95, 96; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 139).

16 O pojavi zamjene suglasnika *h* nekim drugim glasom govorićemo opširnije u dijelu o *supstitucionalnim fonometaplazmama*.

- kod pridjeva:

Oj Dunave, tiha vodo *ladna* (*Da izmoli devojku*);
Da joj Bog da ljetu *ladovito* (*Dva veselja*);
Da napoji *ladnom* vodom (*Za sinom*);

- kod glagola:

'*Odi* ovamo na moje dvore (*Poljem se vije*);
Vi nevjeste i devojke, kolo *vatajte* (*Božić zove: hoće čast u kuću*);

- kod pomoćnog glagola *htjeti*:

A za trećom '*oće* umrijeti (*Tri devojke*);
A ti '*oćeš* na nebesa (*Za strijeljanim*);
Oće ljuba, da ju Bog ubije (*Ljubina kletva*);

-kod rječca:

Ajde, dušo, da tražimo.

.....

O jeseni '*ajde* meni (*Dioba*);
Ajte zlato po cvijeću (*Za malim kćerima*).

Usneni suglasnik *p* se gubi u inicijalnom položaju ispred zubnog suglasnika *t* i prednjonepčanih suglasnika *č* i *š* u oblicima imenica *ptica*, *pčela* i *pšenica*:

Već po '*tici* il' po lastavici (*Sama*);
Čele su mu sunce zaklonile (*Suđenik*);
Kakono *čela* od roja (*Kad polaze s devojkom*);
A *šenica* ravn'jem poljem (*Oblačenje nevjeste*);
Iz srijede *čele* lete (*Sudbina*);
Cikće *tica* kosačica (*Žalost i radost*);
A *čelica* medom zadojila (*Spavaj đeco*);
A devojka *ticu* lastavicu (*Oklad vile i devojke*);
Oj sokoliću, najljepši *tiću* (*Oj sokoliću*);
Al' besjedi sova *tica* orle (*Sova i orao*).

Međutim, sve tri imenice smo registrovali i u punom obliku, odnosno u formi sa početnim suglasnikom *p*:

Ptice ti padoše u sinje more (*Oj sokoliću*);
Ptica bez gore, riba bez vode (*Što biti ne može*);
Jesu l' *pčele* sunce zaklonile? (*Suđenik*);
Rodila ti bjelica *pšenica* (*Blagoslov u kletvi*);
Rodila mu *pšenica* i vino (*Kletva devojčina*).

Ono što se iz navedenih primjera može zapaziti jeste da je u pjesmi *Oj sokoliću* upotrijebljen hipokoristik od imenice *ptica* u obliku bez inicijalnog suglasnika (*tić*), a u jednom od stihova iste pjesme imenica je u punom obliku (*ptica*). Istu situaciju potvrđuje i imenica *pčela* koja je jednom upotrijebljena

sa redukovanim početnim suglasnikom, a drugi put u standardnom obliku u pjesmi *Suđenik*.

Gubljenje suglasnika *p* karakteriše i crnogorske narodne govore, a isto tako i jezik starijih pisaca sa crnogorskog područja.¹⁷

Rječca *vala* porijeklom iz arapskog jezika, upotrijebljena u značenju *boga-mi, baš*, u našem korpusu je registrovana bez inicijalnog suglasnika *v*:

Ala, đogo, lijepa konaka (Lijep konak).

Izostanak suglasnika evidentan je i u primjerima koji slijede:

Nego *runi* cvijet od naranče (*Kad putuju s devojkom*);

biser se *runi* (*Biserna brada*);

Tati ga na skut mečaše.

A tata s *kuta* te na tle (*Kod devojačke kuće*);

Za nijedno *udo* delo moje (*Kletva devojčina*).

Prefiks *sve-* elidiran je kod oblika pridjeva *svevišnjem*:

Već se stadoh *višnjem* Bogu moliti (*Uslišena molitva*).

b) Stilski postupak izostavljanja glasa ili sloga na kraju riječi naziva se **apokopa**. Naš korpus sadrži gubljenje i samoglasnika i suglasnika u finalnoj poziciji riječi.

Kada je u pitanju apokopiranje vokala zapažamo da je ono u jeziku crnogorske lirske narodne poezije prisutno kod svih vrsta riječi:

- kod imenica:

U *njedrim'* mu vezana čevrlja (*Dok je meni u životu Jove*);

Koga sam ljubila i *rukam'* grlila (*O devojko dušo*);

Sebe ljubub, *majc'* izmjenu

.....

Samoranu *majk'* učeši (*Na grobu sina*);

Kao momci kamen s' *ramen'* (*Majka za sinom jedincem*);

Ni *vladikam'* pod mitrama (*Za strijeljanim*);

Silan lovac, *kraj'* mu jadu nema (*Silan lovac*);

- zamjenica:

Da *m'* je ljepše niz Dunav gledati (*Kletva devojčina*);

Da znam, da će *t'* mlad derati (*Mlada čobanica*);

17 M. Pešikan, *SK-Lj*, 272; B. Miletić, *Crmnica*, 164; L. Vujović, *Mrkovići*, 82; J. Vuković, *Piva i Drobunjaci*, 27; M. Pižurica, *Kolašin*, 105. Njegovo djelimično čuvanje sadrže bjelopavlički i uskočki govori (D. Čupić, *Bjelopavlići*, 39; M. Stanić, *Uskoci*, 143). U govoru Paštrovića dolazi do gubljenja početnog suglasnika kod imenice *pšenica*, dok se kod imenice *pčela* čuva (vidi: M. Jovanović, *Paštrovići*, 207). U Njegoševom jeziku uprošćava se suglasnička grupa *-tica, šenica*, ali *pčela* i *čela*, Petar I ima očuvanu grupu *pš* i kod njega se imenica *ptica* javlja u normativnom obliku, a M. Miljanov čuva grupe *pš, ps*, dok grupe *pt, gd* uprošćava (D. Vušović, *Njegoš*, 110; B. Ostojić, *Petar I*, 114; R. Glušica, *Marko Miljanov*, 93). U jeziku S. M. Ljubiše zabilježeno je uprošćavanje suglasničke grupe *pš, pč*, a imenica *ptica* se javlja u normativnom obliku, kao i kod Nikole I (M. Tepavčević, *Ljubiša*, 179; S. Nenezić, *Nikola I*, 117).

Men' junaku crnijem očima (*Ne uzmi mi dragu*);
Moj' cvijeće uvenulo (*Za malim kćerima*);
Koj' su za te određeni (*Momak i đevojka*);
Od njeg' boljeg brata nema (*Nadala se tužna majka*);
I rodaci moj' junaci (*Sestra za bratom*);
Momče s' drži za jelovu granu (*Momče i đevojče*);
Već su jadi kad s' udaje draga,
Da je za kog' ne bi ni žalio (*Jadi*);
Svilen pojas poderaće s' (*Šta bi koja najvolija*);

- pridjeva:

Milij' si mi od oca i majke (*Momče i đevojče*);
Ne šteti mi lak' pašmage (*Šer-đidija*);
U najljepši bijel svijet (*Za malim kćerima*)¹⁸;

- glagola:

Dod' doveče do mene (*Dvoje ljubljeno*);
Pozdrav' brata i poljubi za me (*A najposle ja ne marim za njega*);
Muč', đevojko, moja bila (*Šer-đidija*);
Ne ron' suze, crno oko (*Suze za tuđinom*);
Vod' je, vodi u ime Boga! (*Oblačenje nevjeste*);
Izved', brate, sestricu za ruku (*Svatovi traže da im pokažu mladu*);
Vrat' se natrag, mila snaho, karaću ga ja (*Dilber i ugursuz*);
Kun' ga, majko, i ja ću ga kleti (*Kletva đevojčina; Marina kletva*);
Stan' postani Šarengaća mlada (*Šarengaća mlada i Amzad-aga*);
Mič' mi se otlén, moj' obje oči!
Ukovah konja, tebe gledajuć' (*Ne može sama*);
Ne ron' te se! (*Dika do vijeka*);
Prođ' se, divo, Jova moga (*Koja j' ono đevojčica*);
Nemoj budit zlato u koljevci (*Iš, kokote*);
Pomož' mu, Bože, i slavo božja (*Ko pije vino*);
Dvore pomest', vode donijeti (*Milostiva draga*);
Drag se s dragom sastavit' ne mogaše (*Sama*);
Nemoj mene, majko, karat! (*Dženarika*);
Ne možeš je proć' (*Suze za tuđinom*);
Nema kuda konja provest' (*Uoči svadbe*);
A ja ih zobat ne smijah (*Snaha i zaova*);
Il' ti karat, ili ne karat ne vratih se ja (*Dilber i ugursuz*);
Nek rasturi, drijet' joj ga neću (*Zvijezda i robinjica*);
Nemoj kazat' miloj majci (*Poruka majci*);
Junak staše dozivat (*Junak i vile*);
I donijet' vode iza gore (*Oklad vile i đevojke*);
Gre'ota je poljubit' đevojku (*Đevojčka kletva*);

¹⁸ Ovaj primjer sa redukovanim finalnim samoglasnikom je usamljen, jer ga naš materijal u najvećem broju slučajeva bilježi sa redukovanim medijalnim samoglasnikom.

Pod noć pođoh *gledat'* đevojaka (*Momak prevaren od đevojaka*);
 Da se majci *vratit'* nećeš (*Na grobu sina*);
 Koja će mi *popit'* oči crne (*Naricanje za mrtvima iz Paštrovića*);
 I *podizat* ludu decu (*Žena za mužem*);
 Zar nemamo koga *žalit'* (*Tuženje jedne Banjanke gredom*);
 Junaci će tunje *kupit'* (*Sestra bezbratkinja za bratom*);
 A kamo li voda *davit'* (*Za sinom utopljenikom*);
 Ako nećeš *uzet* mene (*Đevojački izbor*);
 Koji će mi prsten *skovat* (*Voli najbližnjeg*);
 Opet ću ti *doć* (*Suze za tuđinom*);
 Ak' ne idem, neću *viđet* drage (*Jadi*);
 Uzeću te, *prevarit'* te neću (*Ljuta kletva*);
 Dragi će se po družini *falit'* (*Šta bih darovala dragome*);
Pjevat' nećeš kad kod mene dođeš (*Đevovanje*);
 Na um će ti *padat'* đevovanje (*Briga materina*);
 Koja ć' prije *uranit'* na vodu (*Oklad vile i đevojke*);
 A sve ću ti po imenu *kazat'* (*Komar i muva*);
 I svijeh nas *obradovat'* (*Nad đeverom*);
 Ti ih majko *poznat'* nećeš (*Za majkom*);
 No ih, srećo, *žalit* neću (*Za strijeljanim*);
Slušajuć' l' jepe ljepote (*Došao bi*);
Ašikujuć' nikad ni do v'jeka! (*Svi dilberi, a mojega nema*);

- pomoćnih glagola:

Sestrice zemljice, ne *bud'* dragom teška

.....

A travo zelena, ne *bud'* dragom gorka (*O đevojko dušo*);
Jest' visoka, ka' jelika (*Kad vode đevojku*);
 Da *st'* u dvoru zdravo i veselo (*Eto vam tamo Božić ide*); |
 Ne *b'* svanula za neđelju dana (*Akšam mračne*);
 Muž poziva susjednicu koja j' najbliže (*Žena traži ponude*);

- priloga:

Da te braća *brz'* osvete (*Žena za mužem*);
 Mislih jadna što ću, *kud'* ću? (*Majka za sinom I*);
Viš' nje oro ne jelovoj grani (*Sova i orao*);
 Uzdah će se *dalek'* ćuti (*Karamfil*);

- predloga:

Teci, teci, dušo *k'* meni! (*Momak i đevojka*);
 A dragi s skuta u njedra (*Kod đevojačke kuće*);
 Sve *rad'* časti i slobode (*Poruka iz logora*);
Međ' vilama vila bješe (*Tuženje jedne Banjanke gredom*);
Liš' Ostoje sirotnoga (*Baba za unukom*);
 Ne bi li se *k'* meni primakao (*Šarengaća mlada i Amzad-aga*);

- veznika:

Nit' je bilo, nit' će je biti (Sunčeva ženidba);
Al' zapišta lijepa devojka (Zarok momka i devojke);
Il' me hoćeš, il' me nećeš (Voli samo nju);
Ak' ne idem, neću videt drage (Jadi);
Nit' ga daje, niti ga prodaje (Uspomena);
Al' je Đuro šer-đidija (Šer-đidija);
Al' ide momče na konju (Neoženjen);
Šalio se il' ne šalio (Kletva);
Il' ti karat, ili ne karat ne vratih se ja (Dilber i ugursuz);
Al' ne pjeva Jovanka devojka (Dva veselja);
Neg' na grani od oblaka (Vila gradi grad);
Nit' je bilo nit' će biti (Sunčeva ženidba);
Al' bi ljepše stajala ruka od junaka (Počašnica nevjesti);
Daj košulju ak' i nećeš gaća (Blagoslov u kletvi);
Al' devojke stale večerati (Momak prevaren od devojaka);
Pjevala bih, al' ne mogu sama (Pjevala bih, al' ne mogu sama);

- rječca:

Neka je, nek' se udaje (Blagoslov);
Nu d' pogledaj, mlada Mare, okolo sebe (Drugarice devojci, kad je prate);
Ima l' šta ljepše od mene? (Vila i devojka);
Ma l' govori ljepe Fate majka (Kletva devojčina);
Je l' mehana otvorena (Joke i Selman-aga);
Da l' boluje, ili ašikuje? (Svi dilberi, a mojega nema);
Ja l' da dade, ja l' da ga prodade (Uspomena);
Njeste l', Bog d'o od mog zavičaja (Suze materine);
Ja l' te dati, ja l' na mejdan stati (Megdan zbog ljube);
Je l' ti je majka oprela (Ljuba je donjela);
Što l' su vrata od bisera (Vila gradi grad);
Da l' ti zmija koren grize (Zašto je uvenuto);
Da l' ne znade tursku vjeru (Sestra za bratom);
Ne bi l' majci olakšao (Za majkom);
Hoće l' da pođe (Svatovska pjesma – kad hoće da vode devojku).

Pored redukcije vokala, naš materijal sadrži, istina malobrojne, i redukcije konsonanata, i to kod:

- imenice:

Ko l' im milos' donijti (Nad đeverom);

Gubljenje finalnog suglasnika kod imenica odlika je naših narodnih govora, a to je u suprotnosti sa stanjem u jeziku starijih pisaca koji posjeduju suglasnik *-t* u finalnoj grupi *-st*.¹⁹

19 J. Vuković, *Piva i Drobnojaci*, 32; D. Vušović, *Istočna Hercegovina*, 31; M. Jovanović, *Paštrovići*, 198, 199. Konsonant *t* u grupi *st* uvijek se javlja u jeziku Nikole I, vladike Danila, Petra I, Petra II, S. M. Ljubiše i u velikom broju primjera u jeziku Marka Miljanova (S. Nenezić,

- zamjenice:

Koja j' l' jepo naresila:
Perom zlatnim zagladila
I nje b' jeli vrat biserom (*Oblačenje nevjeste*);

- glagola (u oblicima imperativa koji se završavaju suglasnikom -j):

Ne pi vode, lijepa devojko (*Devojka i čobanče*);
Razvi grane javorove (*Ljepotica*);
Nemo' poći ti di Đura (*Šer-đidija*).

Suglasnik *h*, takođe, smo registrovali apokopiran, i to u oblicima:

- imenica:

Da postane *siroma* (*Igra oro*);

- zamjenica:

Đe i' nojca ufatila (*Sunčeva ženidba*);
Ne bi' *moji'* ispisala jada! (*Ljubavni rastanak*);

- pridjeva:

Ni jelena *vitije* rogova (*Koja gora nema razgovora*);
Iz putova *dalekije* (*Nad đeverom*);
Od *teškije'* ranjenika (*Za strijeljanim*);
Od *mladije'* proletera (*Majka za sinom II*);

- glagola (oblik aorista):

Đe no sinoć s tobom *stoja* (*Dioba*);
Ako *odo'*, nagledah se jada (*Jadi*);
Stavi' stražu momu mladu (*Za trpezom uoči svadbe*);
Ja mu *reko'* sude prati (*Bijeda na pravoga krivca*);
A *zmrko'* u krv do koljena (*Procmilela u Doljane trava*);

- pomoćnog glagola *biti* (1. lice jednine u obliku aorista):

Ja bih znala *đe bi* stala (*Voli najbljižnjega*);
Ne *bi'* *moji'* ispisala jada! (*Ljubavni rastanak*);
Za cara *bi* trebovala (*Devojčica nad morem*);
Ja *bi'* znala *đe bi'* cvala (*Karamfil*);
Voliji *bi'* raspučiti (*Ovčarica*);
Bi te danas izgubio (*Sunčeva ženidba*);
Ne *bi* l' tebe čula i videla (*Ponosit dragi*);
Ja *bi* burmu najvoljela (*Šta bi koja najvolija*);
Da sam znao, ne *bi* vam je dao (*Svatovi traže da im pokažu mladu*);

Nikola I, 122; A. Mladenović, *Danilo*, 113; B. Ostojić, *Petar I*, 114; D. Vušović, *Njegoš*, 20; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 180; R. Glušica, *Marko Miljanov*, 90).

- priloga:

Što se *odma'* povratila (*Tetka za sestričinom*).

Izostavljanje sloga, takođe, karakteriše jezik lirske narodne poezije. Zabilježili smo ga u primjerima koji slijede:

- kod zamjenice:

Pak je vila pokliknula
Iz *nje* tanka b'jela grla (*Oblačenje nevjeste*);
Pa na *nj'* tamo i ovamo šeta (*Komar i muva*);

- kod glagola (imperativ):

Priček' me malo, mjesече! (*Neoženjen*);

- kod pomoćnih glagola:

Jes' mehana otvorena (*Joke i Selman-aga*);
Ne *b'* žalio junak poginuti (*Anuša*);
Da *s'* u selu mirni i pogodni (*Eto vam tamo Božić ide*);
Ja *b'* izveo, ali mi je žao (*Svatovi traže da im pokažu mladu*);

- kod modalnog glagola:

Jer mi Jusjo ne *mož* sama (*Za malim kćerima*);
Ne *mož'* brodititi (*Suze za tuđinom*);

- priloga:

Po dušeka i *po* desne ruke,
Po jastuka i pola jorgana (*Nešto mi se diše i uzdiše*).

Iz izloženog materijala možemo konstatovati da je redukcija finalnog glasa ili sloga najdosljednije sprovedena kod glagola i to u oblicima infinitiva i imperativa (finalno *-i*), zatim kod veznika, upitne rječe *li*, a javlja se i u oblicima ostalih vrsta riječi (imenica, zamjenica, pridjeva, predloga, priloga).

Kada je riječ o infinitivu²⁰ i imperativu²¹ primjetno je da i crnogorski narodni govori, kao i literarna tradicija uglavnom prednost daju oblicima bez

20 J. Vuković, *Piva i Drobnjaci*, 72; D. Čupić, *Bjelopavlići*, 244, 89; L. Vujović, *Mrkovići*, 260; M. Stevanović, *Istočnocrnogorski*, 84; D. Vušović, *Istočna Heregovina*, 56; M. Pešikan, *SK-Lj*, 178, 179. U uskočkom govoru paralelno se upotrebljavaju i puni i redukovani oblici infinitiva (vidi: M. Stanić, *Uskoci*, 229, 230). U paštrovskom govoru se mogu čuti trojaki oblici infinitiva – sa završecima *-ti* i *-ći*, bez tih završetaka i oblici bez *-i* (vidi: M. Jovanović, *Paštrovići*, 2005, 382), dok se u crmničkom govoru glagoli na *-ti* javljaju bez krajnjeg vokala, a oni na *-ći* su češći sa vokalom *-i* (vidi: B. Miletić, *Crmnica*, 244). Kada su u pitanju stariji pisci sa crnogorskog područja infinitiv se najčešće javlja sa vokalom *-i*, a izuzetak odazanog uglavnom predstavljaju njihova pjesnička djela (A. Mladenović, *Danilo*, 88, 89; B. Ostojić, *Petar I*, 98; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 140; S. Nenezić, *Nikola I*, 97, 98; R. Glušica, *Marko Miljanov*, 65).

21 J. Vuković, *Piva i Drobnjaci*, 70; M. Stevanović, *Istočnocrnogorski*, 88, 89; L. Vujović, *Mrkovići*, 243; M. Jovanović, *Paštrovići*, 397; D. Čupić, *Bjelopavlići*, 24; M. Pešikan, *SK-Lj*, 175. Kod vladike Danila evidentna je pojava gubljenja finalnog *-i* u oblicima drugog lica množine imperativa glagola *činiti*, dok je kod Petra I i Petra II ova pojava raširena i na druge gla-

finalnih samoglasnika *-i*, iako su evidentni i primjeri sa pomenutim vokalom. Mitar Pešikan je mišljenja da je redukcija krajnjeg vokala u oblicima imperativa ograničena na oblike afektivnog govora, u koji spadaju zapovijest i upozorenje²², dok Branko Miletić smatra da se vokal *-i* u navedenom obliku gubi „prvenstveno u određenim stalnim formulama”²³. Rječca *li*, kao i veznici *ali* i *niti* potvrđeni su u obje forme i u narodnim govorima i u crnogorskoj književnoj tradiciji.²⁴

Podvrsta apokope je **elizija**, koja podrazumijeva izostavljanje samoglasnika na kraju riječi koja se nalazi ispred lekseme koja, takođe, počinje vokalom. Navedeni stilski postupak registrovali smo u sljedećim stihovima:

Je *l'* išta dublje od mora? (*Vila i đevojka*);
 Te *s'* u struku tanka i visoka (*Đever i snaha*);
 Bog *t'* ubio, goro Božurova,
 Bog *t'* ubio, moja stara majko (*U sirotu domu*);
 Da *s'* ogleda Jovanova majka (*Nina Jovo*);
 Koja *j'* ono đevojčica (*Koja j' ono đevojčica*);
 Da *m'* izadeš dobro đače (*Majka ljulja*);
 - Čija *j'* ono đevojka? (*Igra oro*);
Id' odatle, sovo bućoglava (*Sova i orao*);
 Da *s'* opremaš beg Jovan-beg (*Jovan beg ostavlja ljubiu*);
 Da *l'* i sada dobra konja voda (*Rosanda đevojka i deli Radivoje*).

U slučajevima elizije vidno je da se riječ u kojoj se izostavlja vokal skraćuje za jedan slog, čime se slogovna ravnoteža pjesme održava. Elidirana leksema intonacijski se povezuje sa prethodnom ili češće sa sljedećom riječi. Najčešće nastaje elizija vokala enklitike, a isto se dešava i sa finalnim vokalom kod drugih vrsta riječi. Ova vrsta redukcije vokala prisutna je i u crnogorskim narodnim govorima.²⁵

c) Pored prethodno navedenih slučajeva gubljenja glasa ili sloga u inicijalnoj i finalnoj poziciji riječi, u našim lirskim narodnim pjesmama nije rijetkost da se vokali gube i u medijalnom položaju, odnosno u sredini riječi (**sinkopa**). U tom smislu ilustrativni su sljedeći stihovi, u kojima su redukovani vokali:

- kod imenica:

Šeher Saraj'vo bez pašaluka (*Što biti ne može*);
 Ašikujuć nikad ni do *v'jeka!* (*Svi dilberi, a mojega nema*);
 Dođe *vr'jeme* da ti ljubim lice (*Alibegovica i sluga*);

gole (A. Mladenović, *Danilo*, 87; B. Ostojić, *Petar I*, 97; D. Vušović, *Njegoš*, 15). Izostavljanje vokala *-i* karakteriše i jezik Nikole I (S. Nenezić, *Nikola I*, 96). U jeziku Marka Miljanova i S. M. Ljubiše u drugom licu jednine imperativa ponekad dolazi do gubljenja krajnjeg *-i* (R. Glušica, *Marko Miljanov*, 65; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 140).

22 M. Pešikan, *SK-Lj*, 175.

23 B. Miletić, *Crmnica*, 241.

24 M. Jovanović, *Paštrovići*, 130; R. Glušica, *Marko Miljanov*, 66; M. Tepavčević, *Ljubiša*, 141. Veznik *ali* bez krajnjeg samoglasnika zabilježen je u jeziku Nikole I (S. Nenezić, *Nikola I*, 97).

25 M. Pešikan, *SK-Lj*, 123, 124; M. Jovanović, *Paštrovići*, 126, 127; D. Čupić, *Bjelopavlići*, 31; B. Miletić, *Crmnica*, 62, 63; J. Vuković, *Piva i Drobunjaci*, 25.

Kamo rječi što smo govorili (*Jadi*);
Šilje za'vu mjesto sebe (*Šer-đidija*);
Šćeri moja, br'jeg se obronio (*Dok je meni u životu Jove*);
U livadi, majko, cv'jeće zaljevala (*Mara i majka*);
Grličica svjeću drži (*Dženarika*);
Moje gorko cv'jeće (*Đevojka junaku prsten povraćala*);
C'jelom svjetu javi... (*O đevojo dušo*);
Viju li zlatne band'jere (*Očekivanje svatova*);
Bratskijem je konj'ma polagala (*Udaja nadaleko*);
Po pendžer'ma s desne i lijeve (*Ne ženi se mlad*);
Neka đidija zub'ma poteže (*Đevojačka presuda*);
Tu je dvanaest komandanta (*Za strijeljanim*);
Da ti čistim gospodsko odjelo (*Pomoć đevojci*);
Je li tjelo za naše odjelo (*Svatovi traže da im pokažu mladu*);

- zamjenica:

I reći će da ne hajem za nj'ga (*Pjevala bih, al' ne mogu sama*);
Koj'jem ćeš se podičiti (*Oblačenje nevjeste*);

- pridjeva:

Te bjelo lice izmiva (*Ostaće majka bez tebe*);
B'jelo ti je bjelo perje (*Golub i golubica*);
U Anuše ispod bjele guše (*Anuša*);
Vala draga, vala si mi ljepa (*Momče i đevojče*);
Do bjela dvora (*Začuh vilu u dobravi*);
Bjela lica rumena (*Tuđinac*);
Slušajuć' l'jepote (*Došao bi*);
Bjelo stado, poklali te vuci (*Ništa se sakriti ne može*);
Proveseli bjelo lice (*Momak i đevojka*);
Umiljeno l'jepa Kate, majku doziva (*Očekivanje svatova*);
B'jelu vilu posestrimu,
Koja j' l'jepo naresila

.....
I nje b'jeli vrat biserom

.....
Iz nje tanka b'jela grla

.....
L'jepi će ti rod roditi

.....
Kako paun zlatn'jem perom,
A šenica ravn'jem poljem (*Oblačenje nevjeste*);
A u licu bjela i rumena (*Đever i snaha*);
Tanka, bjela i rumena (*Koja j' ono đevojčica*);
I bjelu lozu vinovu (*Rod je ženin miliji nego sestra*);
Da mi čuva bjele ovce (*Nina, nina*);

*Bjela vila zlatu baba bila (Spavaj deco);
 Fatajte se, bjele ruke! (Kad se hvata kolo);
 Dug vrat joj se bjeli iz ramena (Lijepa devojka);
 Bjele ruke u smolu obliše (Momak prevaren od devojaka);
 Kažu meni do tri bjela grada (Naricanje za mrtvima iz Paštrovića);
 C' jelom svjetu javi... (O devojko dušo);
 U licu je bjela i rumena (Kad svatovi s devojkom budu blizu kuće);
 Od matere bjelu desnu ruku (Majka, seja i ljuba);
 Odvede je bjelu dvoru (Ljuba je preča nego sestra i snaha);*

- brojeva:

*Na dv' je grane dv' je jabuke (O jabuko, zeleniko);
 I splela trides't pletenica (Alibegovica i sluga);*

- glagola:

*Uz'o zlato za konja Labuda (Sve devojci);
 Otvor'te se, bosiljkova vrata (Kletva devojčina);
 Ja sam njega od oca don' jela (Majka, seja i ljuba);
 A moj đerdan odn' jeli haduci! (Zarok momka i devojke);
 U naše polje dažd na'de (Neoženjen);
 Ja sam njega od oca don' jela (Majka, seja i ljuba);
 Jed'te, vranci, jedite zelenci (Udaja nadaleko);
 Kad na'laze od mora trgovci (Pavlovi dvori);
 Podajte mu je, ne drž'te mu je (Oj sokoliću);
 Ni tanke pjesme pop' jeva (Vrijeme je);
 Mladićima razd' jelite (Kad se hvata kolo);
 Što se majci ne odzoveš? (Majka za sinom jedincem);
 Da razbereš majku tvoju (Na grobu sina);
 Već mi je ljuba donjela (Ljuba je donjela);
 Ostav'te me, a vi 'ajte (Za sinom);
 Sv' jetli, momče, dokle nama drago (Momak prevaren od devojaka);
 Otvor'te nam na vajatu vrata (Svatovi traže da im pokažu mladu);*

- kod odričnog oblika prezenta glagola *jesam*:

*Njeste l', Bog d'o od mog zavičaja (Suze materine);
 Ma ga njesu odabrale (Koja j' ono devojčica);
 Da me n'jesi okumio (Sunčeva ženidba);*

- kod priloga:

*Kol'ka je noćca noćasnja

 Đe tol'ko poju devojike (Došao bi).*

Na redukciju vokala u medijalnom položaju najčešće smo nailazili kod oblika pridjeva *bijel*, iako smo ga registrovali i u punoj formi i to u istim pjesmama u kojima smo ga nalazili redukovano, tako da dolazimo do zaključka

da njegovu upotrebu u jednom ili drugom obliku uslovljava broj slogova u stihu (metar). U našem korpusu statistički posmatrano bilo bi 47:27 u korist skraćenog oblika. Ilustracije radi navešćemo neke od stihova u kojima se navedeni pridjev javlja u punom obliku:

Ljubio se *bijeli* golub (*Golub i golubica*);
Janje moje *bijelo* (*Svrati ga, mati, boga ti*);
Čeka sluga tri *bijela* dana (*Alibegovica i sluga*);
Grlo joj se *bijeli* (*Đevojka na gradskim vratima*);
Pa kazuje stadu *bijelome* (*Ništa se sakriti ne može*);
Jali majka, jali *bijela* vila? (*Ljepota đevojke*);
Na Petrove *bijele* dvore (*Uoči svadbe*);
Kad mo *bijelome* dvoru (*Deseta ženidba*);
Grad gradila *bijela* vila (*Vila gradi grad*);
Nevjestice mlada, *bijeloga* vrata (*Počasnica nevjesti*);
A *bijele* hiljadile ovce (*Blagoslov u kletvi*);
Moje jagnje *bijelo* (*Dvoje ljubljeno*);
A *bijela* guska osedlana (*Smiješno čudo*);
Moju braću *bijelome* danku (*Naricanje za mrtvima iz Paštovića*).

Suglasničku sinkopu registrovali smo:

- kod imenice:

Moj Spasoje, zor *delio*! (*Za malim kćerima*);

- kod pridjeva:

Oštroj đordi u *strašive* ruke (*Teško svakom s nepravilikom*).

Glasa *h* ne pokazuje stabilnost ni kada je u pitanju medijalni položaj u riječi. U našem korpusu izostavljen je u oblicima:

- imenica:

Divno *ru'ò* potamnijelo (*Za sinom*);
Bearom i đerđevanom (*Božiću, radosti*);
Stra'ota je pogledati (*Ne otimlji već me mami*);
Gre'ota je poljubit' đevojku (*Đevojačka kletva*);
Samorana bez nikoga (*Majka za sinom jedincem*);

- pridjeva:

Plavo momče *pla'ovite* ćudi (*Plavi i crnomanjasti*);
A srce mu *olađeno* (*Majka za sinom I*);

- glagola:

Kad *uzdane*, i meni je žao (*Đevojačka kletva*);
O putniče, noge t' *usanule*! (*Ništa se sakriti ne može*);
Tu sam blago *poarčio* (*Dženarika*);
Pu'nu vjetar, majko, te kose pomrsi (*Mara i majka*);
Manuh rukom i jaglukom (*Začuh vilu u dubravi*);

Do oblaka *dovabila* (*Ljepotica*);
 Što *zaladi* staru majku (*Za sinom*);
 Tebe majko *saraniše* (*Za majkom*);
 Nemoj, sine, *poitati* (*Za strijeljanim*).

Kada su u pitanju navedeni stihovi u kojima se javljaju lekseme sa restriktivnim fonometaplazmama, treba napomenuti da posebnu stilsku markiranost nose upravo oni primjeri (najčešće oblici veznika) koji sadrže i puni i redukovani oblik iste riječi u okviru jednog stiha.

Kao i dodavanje, i gubljenje glasova u pojedinim stihovima ima funkciju usklađivanja ritma sa melodijom. Posmatrajući analizirani materijal, možemo zaključiti da naš korpus raspolaže primjerima redukcije glasova u sve tri pozicije u riječi (inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj).

d) Pored riječi u kojima uočavamo jednu vrstu redukcije, primjetne su i one koje sadrže kombinaciju dvije vrste:

- **apokopu i sinkopu:**

Ja ću *umr'jet*, dušo, a ti nećeš čuti (*O đevojko dušo*);
Odber', sokole, što ti je od volje (*Oj sokoliću*);
 imenica *oklad* u naslovu (*Oklad vile i đevojke*);
 Ja *osamnu'* rosna i zelena,
 A zamrko' u krv do koljena (*Procmilela u Doljane trava*).

U posljednjem primjeru, evidentno je i umetanje suglasnika *m* u medijalnom položaju, tako da možemo konstatovati da pored pomenute dvije vrste restriktivnih fonometaplazmi, ova riječ sadrži i prostriktivnu fonometaplazmu (epentezu).

- **aferezu i apokopu:**

- kod oblika imenice *pšenica*:

Prostirite *šenic'* slamu mjesto trpeze (*Božić zove: hoće čast u kuću*).

- oblika rječce *hajde - aj''ajd'*:

Aj, ne rosi, ne rosila (*Aj, ne rosi*);
'Ajd' otale, mladi čobanine (*Ovčar i đevojka*);

Apokopiran i afereziran oblik rječce *hajde* zabilježili smo i u pjesmama *Šta je blago, Tuđina, Đevojka junaku prsten povraćala, Udaja nadaleko, Za sinom, Majka za sinom* itd.

- **aferezu i sinkopu:**

Nije '*vaki* čebija za te (*Sova i orao*).

Zaključak

U ovom radu, kako smo imali prilike da vidimo, izdvojene su najmarkiraniji primjeri prostriktivnih i restriktivnih fonometaplazmi. Njihova upotreba daje stilsku markiranost izrazu. Nijednim od navedenih postupaka ne umanjuje

se semantička vrijednost rečenog, već se iskaz usložnjava na stilističkom planu. Umetanje, odnosno redukcija glasova ili slogova, opšte su odlike crnogorske narodne lirske poezije, a imaju samo jedan cilj – da se uspostavi ritmička ravnoteža, kao i sklad zvučanja i značenja. Pažnja je, takođe, posvećena zajedničkim i diferencijalnim odlikama navedenih vrsta fonometaplazmi u poeziji koju smo istraživali i u crnogorskoj govornoj i pisanoj tradiciji. Sve rečeno ukazuje da su, i kad su u pitanju prostriktivne i restriktivne fonometaplazme, presudno uticali zavičajni govori na stvaraoce i prenosiocce ove poezije, ali je u umjetničkom postupku korišćenjem baš ovakvih oblika, postignuta poetičnost i stilska markiranost.

Literatura

- Bigović-Glušica 1977: R. Bigović-Glušica, *Jezik Marka Miljanova*, Podgorica: Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorice.
- Ćupić 1977: D. Ćupić, *Govor Bjelopavlića*, Beograd: SDZb, knj. XXIII.
- Jovanović 2005: M. Jovanović, *Govor Paštrovića*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
- Miletić 1940: B. Miletić, *Crmniki govor*, Beograd: SDZb, knj. IX.
- Mladenović 1973: A. Mladenović, *Jezik vladike Danila*, Novi Sad: Matica srpska.
- Nenezić 2010: S. Nenezić, *Jezik Nikole I Petrovića*, Podgorica: Posebna izdanja (monografije i studije) CANU, knj. 71, Odjeljenje umjetnosti, knj. 20.
- Ostojić 1976: B. Ostojić (1976) *Jezik Petra I Petrovića*, Titograd: Posebna izdanja CANU, knj. 8., Odjeljenje umjetnosti, knj. 1.
- Pešikan 1965: M. Pešikan, *Starocrnogorski, srednjokatunski i lješanski govori*, Beograd: SDZb, knj. XV.
- Pižurica 1981: M. Pižurica, *Govor okoline Kolašina*, Titograd: Posebna izdanja CANU, knj. 12, Odjeljenje umjetnosti, knj. 2.
- Stanić 1974: M. Stanić, *Uskočki govor*, Beograd: SDZb, knj. XX.
- Stevanović 1933-1934: M. Stevanović, *Istočnocrnogorski dijalekat*, Južnoslovenski filolog XIII.
- Stevanović 1964: M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, Beograd.
- Stevanović 1998: M. Stevanović, *Gramatika srpskoga jezika: za srednje škole*, Beograd: Zlatno Slovo.
- Tepavčević 2010: M. Tepavčević, *Jezik Stefana Mitrova Ljubiše*, Podgorica: Posebna izdanja (monografije i studije) CANU, knj. 70, Odjeljenje umjetnosti, knj. 19.
- Vujović 1969: L. Vujović, *Mrkovički dijalekat*, Beograd: SDZb, knj. XVIII.
- Vuković 1938-1939: J. Vuković, *Govor Pive i Drobnjaka*, Južnoslovenski filolog XVII.
- Vušović 1927: D. Vušović, *Dialekt istočne Hercegovine*, Beograd-Zemun: Grafički zavod „Makariev” A.D.
- Vušović 1930: D. Vušović, *Prilozi proučavanju Njegoševa jezika*, JF IX, Beograd: Grafički umjetnički zavod „Planeta”.

Marina Krstajic

PROSTRICTIVE AND RESTRICTIVE PHONO-METAPLASMS IN THE LANGUAGE OF LYRICAL FOLK POETRY OF MONTENEGRO

Summary

In this paper, the author deals with the representation and use of prostrictive and restrictive phono-metaplasms in the language of lyrical folk poetry of Montenegro. The results that came were compared with the situation observed in the Montenegrin spoken and written tradition (the monographs and papers on them), as well as the contemporary linguistic situation and norms. The analysis will therefore also include the common and differential features of the language of Montenegrin lyrical folk poetry, Montenegrin folk speech and the language of the 19th century writers, granting a fuller insight into the development of the observed linguistic units and categories.

Key words: prostrictive and restrictive phono-metaplasms, lyrical folk poetry, vernacular, literary tradition.

*Примљен у септембру 2013.
Прихваћен у децембру 2013.*